

Competentiegericht leren in kunst en cultuur

De rol van beoordeling

Oktober 2004

Viola van Lanschot Hubrecht en Astrid Rass

Colofon

Deze publicatie is mede mogelijk gemaakt door het Ministerie van OCW.

Auteurs

Viola van Lanschot Hubrecht
Astrid Rass

Interviews
Marjon te Riele

Eindredactie

Viola van Lanschot Hubrecht

Projectcoördinatie

Eeke Wervers

Fotografie

Rogier Veldman, Utrecht

Ontwerp en productie

Troost communicatie, Utrecht

Druk

Thieme MediaCenter Nijmegen

SLO, werken aan leren
Postbus 2041
7500 CA Enschede
053-4840840 (algemeen)
053-4840274 (secretariaat kunstvakken VO)

© SLO oktober 2004

Voor meer informatie over deze publicatie of de onderwerpen die hierin staan vermeld kunt u contact opnemen met het secretariaat kunstvakken van de SLO, mw. Willy Geelhoed, 053-4840274 of u kunt mailen naar w.geelhoed@slo.nl.

Inhoudsopgave

Inleiding	5
1. Culturele competenties	7
2. De rol van beoordeling	15
3. De interviews met scholen	23
De scholen	24
Visie	26
Reflectie	27
Portfolio	28
Betekenisvolle opdrachten	29
Voorbeelden: beoordelingsschalen d.m.v 'rubrics'	30
Opstellen van beoordelingscriteria	30
4. Bijlagen	33

Inleiding

Kunst en cultuur zijn populair in het Nederlandse onderwijs. De stimulansregeling '*Cultuurprofiel scholen voortgezet onderwijs*' van het Ministerie van OCW heeft daarom ook niet voor niets maar liefst een miljoen extra gekregen ter ondersteuning. Leerlingen aanspreken op hun talenten, een ander soort onderwijs. Dat is iets wat de scholen en met name de leerlingen aanspreekt. In een ander soort onderwijs is niet meer alleen de kennis van belang. Het leerproces bestaat uit betekenisvolle opdrachten waarin leerlingen kennis, houding en vaardigheden dienen te combineren. Het oefenen van deze aspecten in combinatie en in relatie tot elkaar gaat in het onderwijs een steeds grotere rol spelen. De huidige maatschappij verlangt immers flexibele mensen die breed inzetbaar zijn en weten hoe ze zich verder willen en kunnen ontwikkelen; mensen die competent zijn. Volop redenen om ook in het onderwijs aandacht te besteden aan competenties en leerlingen op te leiden als competente mensen.

Inmiddels worden op veel scholen in het land de leerplannen voor kunst en cultuur herzien en verankerd in het schoolbeleid.

Ook op het Baudartius College in Zutphen en het Canisius College in Nijmegen is een leerplan kunst en cultuur volop in ontwikkeling. De vraag die wordt gesteld is hoe binnen de leerlijn kunst en cultuur recht gedaan kan worden aan de inspanningen van leerlingen. Hoe zorg je voor betekenisvolle leeropgaven en hoe toets je wat leerlingen hebben gepresteerd? Dit was de aanleiding om een veldaanvraag in te dienen bij SLO, die uitgevoerd is in 2004.

Het resultaat van de veldaanvraag is verzameld in deze publicatie. Hoofdstuk 2 gaat in op de visie van SLO betreffende culturele competenties. In hoofdstuk 3 leest u over beoordelen en de wijze waarop u recht kunt doen aan de inspanningen van leerlingen. De beide hoofdstukken zijn ter illustratie aangevuld met citaten en voorbeelden uit de onderwijspraktijk. Hoofdstuk 4 bevat vooral citaten van de twee project scholen en om een breder beeld te krijgen zijn ook docenten en schoolleiders van het Mgr. Frencken College in Oosterhout en CSG Sprengeloo in Apeldoorn geïnterviewd. We sluiten de publicatie af met de beoordelingsschalen die op de project scholen ontwikkeld zijn.

Culturele competenties

1

Door binnen het leergebied kunst en cultuur te leren in competenties ontwikkelen leerlingen culturele competenties. Leren in competenties is leerlinggericht en doelgericht. “Doelgericht” omdat met competentiegericht leren de kerndoelen of eindtermen niet uit het oog verloren worden. “Leerlinggericht” omdat de leerling centraal staat. Er wordt meer dan voorheen een beroep gedaan op de zelfstandigheid en verantwoordelijkheid van de leerling. Door leerinhouden aan te bieden als een geheel moeten leerlingen kennis, houding en vaardigheden gaan combineren. Leerlingen werken aan een module met een einddoel, aan een project of aan een thema waarin inhouden uit vak en/of leergebieden geïntegreerd zijn en kunnen daarin ook eigen keuzes maken. Uitgangspunt voor het leren in competenties zijn de kenmerken, interesses en de behoeften van de doelgroep. Het doel hiervan is leerlingen te motiveren, betrokken en initiatiefrijker te maken. We leren immers veel meer wanneer onderwerpen onze interesse hebben en van hetgeen we persoonlijk ervaren, dan van wat we alleen lezen of horen.

8

SLO definieert culturele competenties als volgt:

Een culturele competentie is het vermogen van iemand om in een kunstzinnige en of culturele situatie (I) adequaat een activiteit uit te voeren(II).

Toelichting op deel I van de definitie

Kunstzinnige en of culturele situatie:

Het gaat hier om contextrijke en betekenisvolle situaties. Situaties die actueel en sociaal zijn en in het teken van kunst en cultuur staan. Situaties die leerlingen uitnodigen en motiveren om de activiteiten ook echt uit te voeren. Je kunt denken aan situaties die dicht bij de belevingswereld van de leerlingen liggen: school, baantjes (maatschappelijke beleving), vrije tijd en (toekomstig) beroep.

Leerlingen die leren in competenties gaan uit van de gehele taak waarbinnen theorie en praktijk geïntegreerd zijn. Deze leerlingen leren te werken vanuit gehelen naar delen.

Contextrijke en betekenisvolle situaties zijn in dit kader bijvoorbeeld:

- Het organiseren en voorbereiden van een tentoonstelling in een kinderdagverblijf, of een verzorgingsinstelling, van beeldend werk dat leerlingen hebben gemaakt. (Voor een kinderdagverblijf wordt ander werk geproduceerd dan voor een verzorgingsinstelling.)
- Een juwelier of edelsmid als opdrachtgever introduceren. De juwelier wil voor zijn etalage als ‘eye catcher’ exclusieve en opvallende sieradenkistjes die eventueel ook verkocht kunnen worden. Met de winst kunnen de leerlingen naar een zelf gekozen culturele activiteit. De rest gaat naar een goed doel.
- Het bedenken en verzorgen van een diashow voor een thema-avond in de plaatselijke discotheek.
- Het organiseren en geven van workshops dans aan leerlingen uit groep zes van basisscholen in de buurt.

- Het verzorgen van een radio-interview met een plaatselijke kunstenaar voor de lokale radio.
- Het ontwerpen en samenstellen van een website voor een bloemenzaak.
- Maken van een introductiefilmpje over de school dat tijdens de open dag kan worden getoond.
- Het organiseren van een architectuurroute voor bewoners in de buurt van de school.
- Het portretteren van docenten voor de open dag van de school.
- De gemeente heeft een prijsvraag uitgeschreven voor een beeld in het stadspark. Jij doet mee; je bepaalt de plek en maakt een kunstwerk op schaal.
- De directeur van een basisschool vraagt jullie een poppenkastvoorstelling te maken voor groep 3. Je maakt het verhaal, de poppen en het decor, daarna geef je de voorstelling.

“Daks, een derdeklasser, had op internet gelezen dat er een gigantisch feest te winnen was van Radio 538 en Skittles. Hiervoor moest je een poster ontwerpen. Daar hebben we een opdracht van gemaakt. De hele klas heeft daar bij het vak beeldende vorming aan gewerkt. De posters zijn door de klas en mij goed doorgesproken, waarna de leerlingen weer verbeterden: ze waren vastbesloten te winnen. En het Mgr. Frencken College is een van de winnende scholen en krijgt een spetterend feest! Een vakopdracht en (letterlijk) de belevingswereld van leerlingen werden bij elkaar gebracht. En daar is wel animo voor!”
 Miranda van Bragt, docent en kunstcoördinator Mgr. Frencken College.

9

Leerlingen die iets voor anderen maken, voor een opdrachtgever of voor of met een bepaald doel, blijken dikwijls gemotiveerder met hun werk om te gaan dan leerlingen die iets voor zichzelf (of alleen in opdracht van de docent) maken. Dit betekent niet dat alleen nog het maken van toegepast werk zou passen binnen competentiegericht onderwijs. Leerlingen kunnen ook een opdracht krijgen waarin ze op zoek moeten gaan naar een ruimte om een expositie in te richten met eigen autonoom werk.

Toelichting op deel II van de definitie

Adequaat een activiteit uitvoeren:

gaat over het gedrag van de leerling, zijn persoonlijke eigenschappen en zijn inzet tijdens de uitvoering van de activiteit. Vooral in activiteiten binnen contextrijke opdrachten komen kennis, houding en vaardigheden samen waardoor samenhang tussen vakken ontstaat.

Leerlingen die een diashow voor een discotheek ontwikkelen zullen niet allen hun creativiteit moeten gebruiken. Ze zullen ook een beroep moeten doen op hun Nederlandse taalvaardigheid als ze teksten in de dia's willen verwerken of als ze afspraken schriftelijk moeten bevestigen. Op hun communicatieve vaardigheden worden ze aangesproken als ze met de eigenaar van de discotheek hun ideeën en wensen willen doorspreken. De integratie met Nederlands ligt hierbij voor de hand.

Een leerling is competent als het resultaat positief is en hij in de gegeven situatie juist heeft weten te handelen en passend gedrag heeft vertoond. Het zegt iets over de combinatie van kennis, houding en vaardigheden in relatie tot de persoonlijke kenmerken van de leerling.

Wanneer activiteiten in het kader van culturele competenties worden uitgevoerd zijn de volgende vier aspecten van belang:

1. De 'algemene karakteristieken van het onderwijs in de onderbouw'
2. De nieuwe kerndoelen van het leergebied kunst en cultuur
3. De kenmerken van leren in competenties
4. De deelcompetenties

1. De 'algemene karakteristieken van het onderwijs in de onderbouw'

10 De Taakgroep Vernieuwing Basisvorming heeft in zijn eindrapportage in de 'algemene karakteristieken van het onderwijs in de onderbouw' omschreven welke kenmerken karakteristiek zijn voor het onderwijs in de onderbouw.

- de leerling leert actief en in toenemende mate zelfstandig;
- de leerling leert samen met anderen;
- de leerling leert in samenhang;
- de leerling oriënteert zich;
- de leerling leert in een uitdagende, veilige en gezonde leeromgeving;
- de leerling leert in een doorlopende leerlijn.

Samenvattend zegt de Taakgroep Vernieuwing Basisvorming:

“De leerling ontwikkelt zich in de onderbouw door binnen rijke, betekenisvolle contexten te leren, samen met anderen en in een krachtige leeromgeving.”

2. De nieuwe kerndoelen van het leergebied kunst en cultuur

Voor het leergebied kunst en cultuur zijn 5 nieuwe kerndoelen geformuleerd die als uiteindelijk doel een brede oriëntatie op kunst en cultuur hebben. De kerndoelen geven richting aan wat het onderwijs leerlingen in de onderbouw moet bieden op het gebied van kunst en cultuur.

Het leergebied Kunst en Cultuur bestaat uit de kerndoelen 48 tot en met 52:

48. De leerling leert door het gebruik van elementaire vaardigheden de zeggingskracht van verschillende kunstzinnige disciplines te onderzoeken en toe te passen om eigen gevoelens uit te drukken, ervaringen vast te leggen, verbeelding vorm te geven en communicatie te bewerkstelligen.

49. De leerling leert eigen kunstzinnig werk, alleen of als deelnemer in een groep, aan anderen te presenteren.

50. De leerling leert op basis van enige achtergrondkennis te kijken naar beeldende kunst, te luisteren naar muziek en te kijken en luisteren naar theater-, dans-, en filmvoorstellingen.
51. De leerling leert met behulp van visuele en auditieve middelen verslag te doen van deelname aan kunstzinnige activiteiten als toeschouwer en als deelnemer.
52. De leerling leert mondeling of schriftelijk te reflecteren op eigen werk en werk van anderen waaronder dat van kunstenaars.

Op competentieniveau zijn de kerndoelen globaal te verdelen in:

- het maken van kunstzinnig werk;
- deelnemen aan kunstzinnige en/of culturele activiteiten.

3. De kenmerken van leren in competenties

Een aantal aspecten omtrent competentiegericht leren is al aan de orde geweest. Het gaat steeds om:

- de gehele taak, een betekenisvolle activiteit in een contextrijke situatie;
- de combinatie van kennis, houding en vaardigheden;
- de invloed van persoonlijke kwaliteiten.

We staan even stil bij het derde aandachtstreepje. Persoonlijke eigenschappen en kwaliteiten bepalen het functioneren van iemand binnen onder andere school, opleiding, werk, maatschappij en privé-leven. Bij leren in competenties wordt het proces minstens zo belangrijk gevonden als het product. Persoonlijke eigenschappen zijn daarom belangrijk voor de manier waarop de leerling een activiteit uitvoert. Hieronder enkele sociaal-emotionele factoren die te onderscheiden zijn in de uitvoering van de activiteit:

- werkhouding;
- concentratie;
- doorzettingsvermogen;
- motivatie;
- flexibiliteit;
- creativiteit;
- stressbestendig;
- zelfbeeld.

4. 'De deelcompetenties

SLO heeft de kerndoelen voor kunst en cultuur in termen van deelcompetenties omschreven. Er is onderscheid gemaakt tussen de voor de beeldende vakken bekende actieve, receptieve en reflectieve componenten en daar is de component “tonen van/ presenteren” aan toegevoegd. Deze opsomming kan als checklist dienen voor zowel docenten als leerlingen om de leerinhoud te bepalen en af te stemmen.

Zelf doen/actief

- selecteren van relevante materialen en werkwijzen voor een praktijkopdracht
- toepassen van relevante materialen en werkwijzen voor een praktijkopdracht
- oriënteren op relevante kunstenaars en/of kunststromingen t.b.v. een praktijkopdracht
- verschillende fasen van het creatief- of ontwerpproces onderscheiden en doorlopen
- keuzes in het eigen creatief- of ontwerpproces toelichten
- een vergelijking maken tussen eigen kunstzinnig werk en dat van anderen
- openstaan voor suggesties van anderen ter verbetering van het eigen creatief proces of product

Kijken naar/receptief

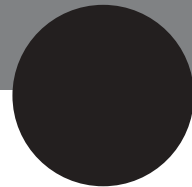
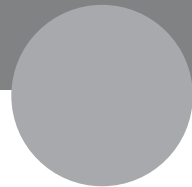
- oriënteren op passende en uitdagende (horizonverruimende) cultuuruitingen
- kiezen van een cultuuruiting uit het aanbod in de omgeving van de school
- beschrijven van een cultuuruiting met behulp van vakspecifieke begrippen
- interpreteren m.b.v. een eenvoudig (kunst)beschouwingschema
- openstellen voor -ondergaan, ervaren van- de cultuuruiting (zonder zich te laten beïnvloeden door te snelle oordelen)

Tonen van/presentatie

- selecteren van relevante gegevens en deze presenteren en toelichten aan de hand van een kunstdossier of portfolio
- communiceren door middel van beeld, geluid en (lichaams)taal
- toelichten van (eventuele) interesse in studie- beroepsmogelijkheden m.b.t. cultuur.

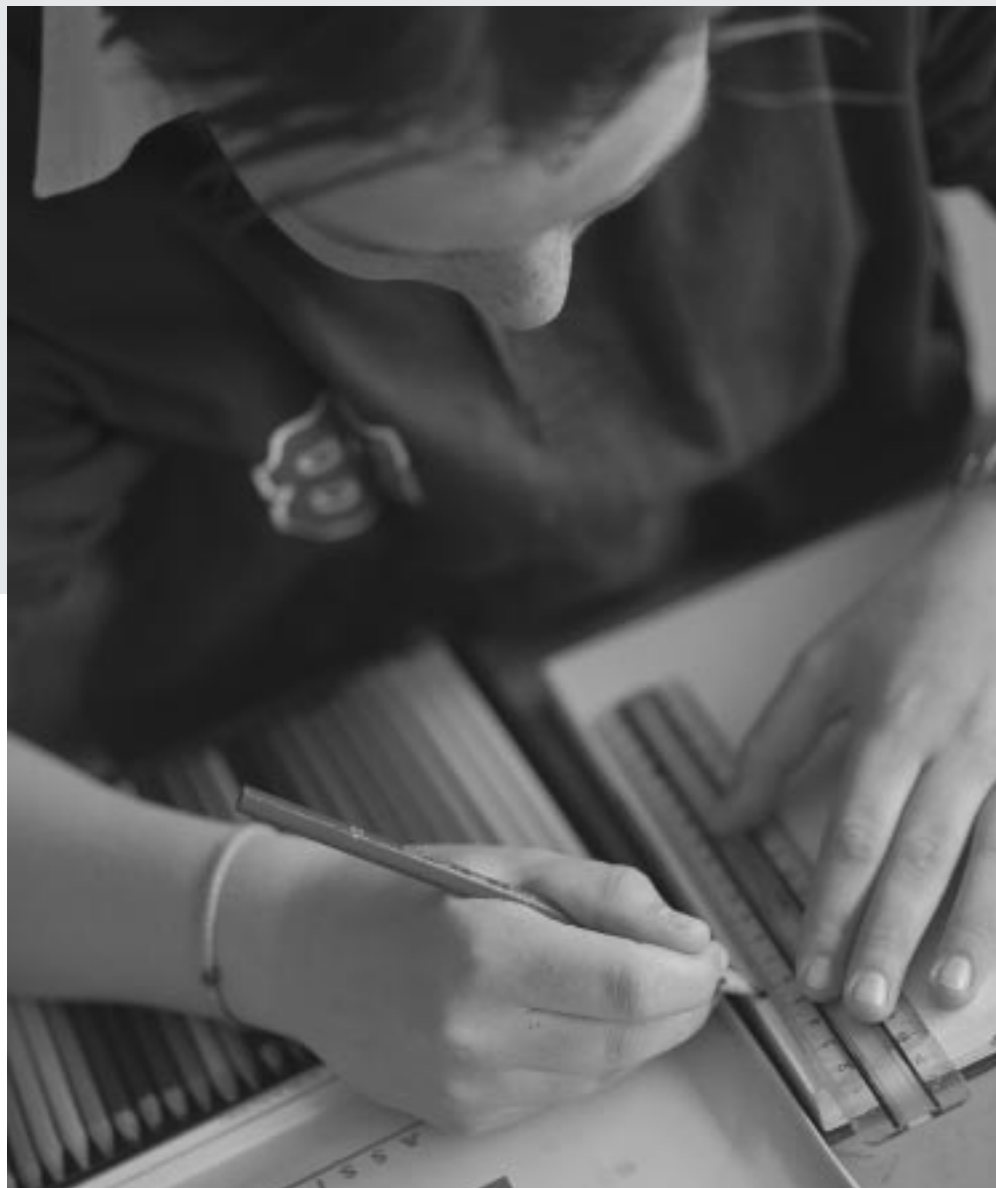
Praten over/reflectie

- interpreteren van een cultuuruiting m.b.v. vakspecifieke basisbegrippen
- interpreteren van een cultuuruiting vanuit gevoel en emotie
- discussiëren over de betekenis van een cultuuruiting
- discussiëren over de (globale) culturele context van de cultuuruiting
- onderscheiden van de boodschap van de maker en de eigen reactie
- vergelijken van de eigen reactie of emotie met die van anderen

De rol van beoordeling

2

Een leerling is cultureel competent als blijkt dat hij in steeds wisselende kunstzinnige of culturele situaties in staat is zijn repertoire aan handelingen op de juiste manier in te zetten, en binnen de gegeven situatie adequaat weet te reageren en te functioneren.

“Ook bij leerlingen kijken we zowel naar de persoonlijke ontwikkeling en attitude, als naar de kennis en leerresultaten die een leerling opdoet. Veel van de persoonlijke ontwikkeling en houding wordt niet rechtstreeks beoordeeld. Soms wel, in temen als hoe er is samengewerkt. Dat is een van de sociale competenties bij bijvoorbeeld lichamelijke opvoeding. Die competentie wordt ook meegenomen in de beoordeling over het vak. Ook wordt gekeken naar hoe een leerling communiceert en zich presenteert bij bijvoorbeeld spreekbeurten. De wijze van beoordelen van dit soort ontwikkelingen bij een leerling is niet eenvoudig. Maar wel belangrijk. We willen niet alleen opdoen van kennis stimuleren en meten. We kijken steeds meer naar andere vormen om attitude, houding, vaardigheden en ontwikkeling te stimuleren en uiteindelijk passend te beoordelen.”

Arno Peters rector Mgr. Frencken College

Didactiek

Competentiegericht onderwijs gaat uit van de hele taak waarbinnen kennis houding en vaardigheden gecombineerd worden. Leerlingen leren in verschillende situaties wisselende werkvormen te hanteren. Docenten bepalen wat er geleerd wordt, leerlingen geven aan (in overleg met de docent) *hoe, wanneer* en met *welke* middelen er geleerd wordt. Leerlingen zijn in toenemende mate verantwoordelijk voor het eigen leerproces, waar ook de beoordeling een onderdeel van is.

Toetsing of beoordeling

Het begrip toetsing past slecht bij competentiegericht onderwijs omdat toetsing al snel veronderstelt dat er kennis gereproduceerd wordt. Niet de toets om te toetsen, de feitenkennis, maar de toets als onderdeel van het onderwijsleerproces, ingebed in het programma, past bij competentiegericht onderwijs. Hier spreken we dan over beoordelen. Uitgangspunt hierbij is dat leerlingen kennis reconstrueren in plaats van reproduceren. In levensechte, betekenisvolle en complexe situaties worden leerlingen uitgedaagd met hun kennis, vaardigheden en houdingsaspecten een taak te vervolbrengen; een klus te klaren. Voor sommige onderdelen die de docent graag klassikaal wil beoordelen, zoals het overhoren van woordjes, zullen de traditionele toetsen nog wel blijven bestaan. Beoordeling is gericht op de voortgang van de leerling: beheerst de leerling de kennis en vaardigheden of is er meer oefening nodig? De beoordeling heeft een duidelijke functie in het onderwijsleerproces van de leerling: er vindt remediëring en reflectie plaats. Er is niet alleen een rol weggelegd voor de docent die beoordeelt, ook de leerling en medeleerlingen leveren een actieve bijdrage aan het beoordelingsproces.

Rol van de docent

Door de activiteiten die leerlingen uitvoeren zullen docenten bij het beoordelen nieuwe factoren mee moeten laten wegen. Factoren zoals zelfstandig werken, samenwerken, communicatieve vaardigheden, maar ook persoonlijke kwaliteiten, bijvoorbeeld doorzettingsvermogen, gaan meetellen. De moeilijkheid bij deze manier van waarderen of beoordelen is om 'objectief' te kijken naar wat een leerling doet en kan. De beoordeling in competentiegericht onderwijs mag en kan daarom niet afhangen van slechts één moment. In het kader van een objectief oordeel zullen daarom diverse meetmomenten (observaties) plaatsvinden. De rol van de docenten hierin is een observerende, met als doel te beoordelen of een leerling competentier in zijn handelen wordt. Docenten kunnen zodoende aangeven wat een leerling kan en waaraan hij nog moet werken om verder te groeien. Daarbij heeft hij eveneens de taak om samen met de leerling te reflecteren op het product en proces.

“Tekenen CKV1, 2 en 3 en handvaardigheid zijn mooie en intensieve vakken om te geven. Vakken, waar leerlingen zichzelf goed in leren kennen. Dat kan al beginnen bij materiaalkeuzes. We vragen ook vaak ‘wat past bij je’. Ben je iemand van stevig werk, of hou je van klein en fijn. Het is toch een uitdaging om leerlingen binnen de criteria uit te nodigen om eigen werk te maken. Je taak als docent is om leerlingen daarbij zo goed mogelijk te begeleiden.”

Trudy Heijmans, docent Sprengeloo

“Het is een uitdaging om alle mentoren zo ver te krijgen deze wijze van beoordelen te gebruiken. We geven de docenten een hele praktische uitleg van de nulmeting en de beoordelingsformulieren, met daarbij een aantal vragen die je de leerlingen kunt stellen. Soms ontstaan er bij de mentoren vragen over de tijdsinvestering. De nabespreking van het project vindt plaats in de mentorlessen. Als je in een klas zes groepjes hebt en je wilt per groepje vijftien minuten evalueren, dan vraagt dat twee lessen. Dat is inderdaad veel, maar een goede bespreking levert de leerlingen veel op. Ook door naar elkaar te luisteren.”

Joep Mes, docent Canisius College

Rol van de leerling

Leerlingen leveren een actieve bijdrage aan het beoordelingsproces en leren te reflecteren op het leerproces. Reflecteren is terugkijken op wat je doet, wat je kunt en wat je weet. Bij het terugkijken kunnen leerlingen de inhoud en hun eigen handelen nog eens de revue laten passeren, waardoor de stof dieper kan wortelen en beter blijft hangen. Door te reflecteren op eigen handelen leren leerlingen over zichzelf met de bedoeling weer nieuwe doelen te stellen. Reflecteren is zodoende ook vooruitblikken: hoe ga ik het aanpakken, wat weet ik al en wat moet ik nog weten om deze activiteit tot een goed einde te

brengen? Er zijn verschillende momenten om te reflecteren: *vooraf, tijdens* en *na* het onderwijsleerproces. Reflecteren heeft een positief effect op de leerresultaten van leerlingen.

Cijfer of niveaubepaling

Is een competentiegerichte manier van werken uit te drukken in een cijfer? Hoe kunnen leerlingen inzicht krijgen in hun manier van leren? Op welke wijze kun je recht doen aan de inspanningen van leerlingen?

In competentiegericht onderwijs is het proces minstens zo belangrijk als het product. Het geven van één cijfer is dan meestal niet geschikt om de voortgang in beeld te brengen. De behaalde 7.2 is een momentopname dat een oordeel geeft over de kwaliteit van een werkwijze of van een product. Het zegt iets over hoe de leerling op dat moment het werk gedaan heeft maar zegt niks over hoe hij ertoe gekomen is, welke ontwikkeling hij heeft doorgemaakt en wat de verwachting is. Feit is wel dat we te maken hebben met een maatschappij: ouders, leerlingen, onderwijsinstututen die simpelweg cijfers verwachten.

18

'Het komend seizoen willen we de nieuwe wijze van beoordelen invoeren bij het project. Bij het vak CKV krijgen leerlingen de volgende beoordelingen: onvoldoende, matig of voldoende, ook op hun rapport. Bij het beoordelen worden dikwijls beoordelingscriteria gehanteerd die lijken op wat we nu in dit project gaan gebruiken. Bij CKV1 gebruiken we eveneens reflectiegesprekken om leerlingen zicht te geven op hun leerproces en het resultaat.'

Joep Mes, docent Canisius College

"De handelingsdelen worden beoordeeld met een 'onvoldoende', 'twijfel' of 'voldoende'. Sommige leerlingen zijn voor het afschaffen van cijfers. Anderen vinden dat raar, want je moet volgens hen toch een niveauverschil kunnen laten zien. Dan weet je tenminste hoe goed 'voldoende' is."

Miranda van Bragt, docent Mgr. Frencken College

Een leerling vertelt over werken in werkgroepen dat ze gedeeltelijk een gemeenschappelijk cijfer krijgen. Niet alleen voor de prestatie, maar ook voor de inzet en de attitude. *"Die manier van beoordelen doet niet altijd recht aan de inzet van iemand. Er zijn grote verschillen in wat iemand bijdraagt aan een gemeenschappelijk werkstuk. Is de werkelijke inzet meetbaar als je niet alleen kijkt naar een eindresultaat? Ik heb me wel eens verbeterd toen ik in een groepje van vier zat en we met een opdracht bezig waren. We maakten eigenlijk met zijn tweeën het werkstuk van de hele groep. Daar heb ik die anderen wel op aangesproken, maar zij kregen toch een goed cijfer. Waar heb ik hard voor gewerkt. Klikken vind ik geen optie, maar ik baalde er wel van."*

Leerlingen 5 vwo Mgr Frencken college

Analytische beoordelingsschaal

Een voor competentiegericht onderwijs geschikte manier van beoordelen, die ook recht doet aan de verwachtingen vanuit de maatschappij, is de *analytische beoordelingsschaal* (zie bijlage 1, voorbeeld 1, 2 en 3). In een analytische beoordelingsschaal staat onder elkaar een beperkt aantal beoordelingscriteria waarin men inzicht wil krijgen. Achter de beoordelingscriteria zijn in leerlingentaal drie tot vijf niveaus geformuleerd waar punten aan toegekend kunnen worden. De eisen ten aanzien van kennis, houding en vaardigheden zijn binnen de niveaus neergezet.

De schaal is geschikt om een product en/of (deel)vaardigheden te beoordelen op kwaliteit en om de manier van werken te beoordelen om tot een product te komen. De analytische beoordelingsschaal zegt meer dan een enkel cijfer. Het maakt aan leerlingen duidelijk wat goed ging en wat minder goed ging, waardoor nieuwe leerdoelen gesteld kunnen worden.

Belangrijk is leerlingen vanaf het begin te betrekken bij het beoordelingsproces. Door criteria vooraf met leerlingen te bespreken zijn leerlingen beter op hun taak voorbereid en zullen zij beter in staat zijn de opdrachten zelfstandig uit te voeren. Het instrument is niet alleen geschikt voor de eindbeoordeling door de docent en de leerling maar kan ook gebruikt worden door de leerling voor een tussentijdse evaluatie: waar sta ik? En voor een zelfbeoordeling door de leerling: hoe heb ik het gedaan? Wat moet ik nog leren?

'Het is zinvol om criteria voor een werkstuk op een formulier aan te geven en als beoordeling te gebruiken. Maar als je als docent bij elke opdracht, voor elke leerling, alsmäär weer een A4tje moet invullen...

Ilse Ouwens, docent KC-lijn Baudartius College.

Portfolio

In dit kader kan ook een portfolio uitkomst bieden. In het portfolio verwerken leerlingen gegevens die over een langere periode zijn verzameld. Een portfolio van een leerling kan - naast producten en bewijzen - bestaan uit zelfreflectie, verslagen en beoordelingen van groepsgenoten, docenten of mensen van buiten. Het portfolio is een groeidocument dat de groei van leerlingen aangeeft en een instrument om het leer- en ontwikkelingsproces te volgen en bij te stellen.

"We voeren ook een digitale portfolio in bij de KC-lijn. Door het jaar heen kiezen de leerlingen zelf wat ze erin stoppen. De criteria daarvoor zijn aangegeven, maar ze mogen zelf de onderwerpen kiezen. Dit maakt dat leerlingen sterker betrokken zijn bij een onderwerp. De opdrachten worden betekenisvol, het wordt hun eigen ding.

In het portfolio schrijft de leerling wie hij is en maakt hij zijn CV. Persoonlijke gegevens, opleiding, hobby's maar ook een persoonlijke beschrijving. Een hulpmiddel daarbij kan een symbool zijn.

Er is ruimte voor de leerling om aan te geven waar hij trots op is. En ook wat de leerling wil leren. Dit wordt toegelicht met behulp van doelen en een betekenisvolle opdracht die de leerling zelf mag kiezen. Er is ruimte voor de beoordeling van de docent en een eigen reflectie van de leerling bij elke opdracht. Bij het ontstaan van het portfolio wordt duidelijk wat de leerling in huis heeft. Maar ook wat de kwaliteiten, talenten en eigenschappen van de leerling zijn. Het werk moet daarvan ook een afspiegeling zijn. De leerlingen worden zo zelf gestimuleerd om verantwoordelijk te zijn voor hun leerproces. Door hun portfolio bij te houden krijgen de leerlingen zicht op wat ze dat jaar allemaal hebben gedaan en geleerd en op de samenhang van alle opdrachten. Het portfolio wordt beoordeeld voor het rapport. Ook hier wordt aangegeven of het resultaat op basisniveau of verdiepingsniveau ligt, of onvoldoende is.”

Ilse Ouwens, docent KC-lijn Baudartius College

De interviews met scholen

3

Het Baudartius College in Zutphen, het Canisius College in Nijmegen, Mgr. Frencken College in Oosterhout en CSG Sprengeloo te Apeldoorn. Hoewel zeer verschillend van elkaar, hebben de vier scholen een duidelijke visie op het gebied van kunst en cultuur. Deze visie is vertaald in een viertal schoolportretten. Van de betreffende scholen zijn enkele docenten, afdelingsleiders en een schoolleider geïnterviewd over hun visie op competentiegericht leren, reflecteren, portfolio en betekenisvolle opdrachten. Dit levert een schat aan illustraties en voorbeelden op die we in dit hoofdstuk hebben samengevoegd. We sluiten het hoofdstuk af met de verschillende beoordelingschema's die op de projectscholen zijn ontwikkeld.

1. De scholen

Baudartius College in Zutphen

24

Het Baudartius College in Zutphen start volgend jaar een speciale brugklas: de kunst- en cultuurlijn. Het succes van de in schooljaar 2002/2003 ingevoerde sportklassen is aanleiding geweest om het aanbod te verbreden. Het uitgangspunt van het Baudartius is dat door leerlingen aan te spreken op hun interesse, ze leren met meer enthousiasme. En dat is stimulerend, zowel voor de docent als voor de leerling.

Leerlingen die de KC-lijn (Kunst- en Cultuurlijn) gaan volgen komen overal kunst en cultuur tegen. Zowel in de gewone lessen als in de lessen kunst en cultuur. De klas is bedoeld voor creatieve kinderen die enthousiast zijn en een brede interesse hebben voor kunst en cultuur. Er moet sprake zijn van een bepaalde nieuwsgierigheid op het gebied van kunst en cultuur.

De leerlingen krijgen net als andere brugklassers 32 uur per week les. De manier waarop is anders. Bij een aantal vakken werken ze intensief samen en worden kunst en cultuur meer in de lessen verweven, of er wordt ruimte voor gemaakt.

Binnen de tweeëndertig uren is ruimte gemaakt voor het nieuwe vak Kunst en Cultuur, dat drie uur in de week wordt gegeven. Leerlingen maken kennis met verschillende culturen en kunstvormen als fotografie, webdesign, beeldhouwen, zeefdrukken en streetdance. Ze gaan zelf aan de slag en bezoeken ook musea en professionele kunstenaars.

De KC-lijn is er voor kinderen van vmbo-t, havo en atheneum. Deze niveaus worden in een heterogene klas aangeboden. De kinderen kunnen na de tweejarige KC-lijn uit diverse mogelijkheden kiezen om aan kunst en cultuur te doen, bijvoorbeeld door een kunstvak als examenvak te kiezen.

Canisius College in Nijmegen

Op de locatie van het Canisius College aan de Berg en Dalseweg in Nijmegen zetelt een brede scholengemeenschap voor vmbo, havo, vwo en gymnasium. 'Haal eruit wat er in zit', is de slogan waarmee de website de school karakteriseert. Dat komt terug in de missie: jonge mensen opleiden en begeleiden naar volwassenheid. En wel op een wijze waarbij hun talenten zo goed mogelijk tot hun recht komen. Projectonderwijs is een van de

invalshoeken waarmee het Canisius College die talentontplooiing wil stimuleren. Alle tweede en derde klassen van het Canisius College te Nijmegen zijn tegelijkertijd bezig met een meerdaags vakoverstijgend project. In de tweede klas werken leerlingen aan het project: 'De stad ons huis'. De derde klas houdt zich bezig met: 'Wonen en werken in Nijmegen Oost in heden en verleden'. In het project maken de ruim tweehonderd derde klas leerlingen gedurende drie dagen kennis met de wijk waarin de school staat en met het cultureel erfgoed rond de school. Leerlingen bezoeken een theatervoorstelling, gaan in kleine groepjes actief op onderzoek uit in het Gemeentearchief, bezoeken het archeologisch centrum, maken schetsen in de wijk en werken deze schetsen uit met kunstenaars. Iets wat begonnen is als een experiment is uitgegroeid tot een happening dat draagvlak heeft gekregen en zowel door leerlingen als door docenten wordt gewaardeerd. Voor leerlingen is deze manier van werken een leuke en welkome afwisseling op de bekende manier van werken. Docenten maken kennis met en doen steeds meer ervaring op met nieuwe manieren van werken, begeleiden en beoordelen.

25

Mgr. Frencken College in Oosterhout.

Het Mgr. Frencken College in Oosterhout is een scholengemeenschap voor havo en vwo, met een kleine 1300 leerlingen. De school bestaat 50 jaar. Dat laat de school beslist niet ongemerkt passeren. Cultuur zal bij dit jubileum de invalshoek zijn die wordt gebruikt voor een groot deel van de vieringen. Docenten en leerlingen dragen daar aan bij. Een gedeelte van de bijdrage aan de activiteiten wordt als lesprestatie beoordeeld.

Christelijk Lyceum Sprengeloo in Apeldoorn

Het Christelijk Lyceum Sprengeloo in Apeldoorn biedt een internationale schakelklas, een sportklas en een kunstklas. Daarnaast kunnen leerlingen verbredingsprojecten volgen middels extra workshops in bijzondere vakken. En er zijn ook nog speciale projecten voor de echt snelle leerlingen.

Het Sprengeloo vindt kunstvakken erg belangrijk. Leerlingen kunnen examen doen in deze vakken op de havo en het vwo. In de brugklas krijgen leerlingen elke week twee uur tekenen, een uur handvaardigheid en een uur muziek.

De kunstklas is geschikt voor elke brugklasser die enthousiast en gemotiveerd is en een brede belangstelling heeft voor kunst en cultuur: voor leerlingen die zelf graag bezig zijn met muziek, dans, toneel, tekenen enz.

In de kunstklas krijgen de leerlingen twee extra lessen per week muziek, dans en toneel. De focus op kunst komt ook terug in de andere vakken. Samen met de Stichting Theaterstudio Apeldoorn zorgt de school voor een professionele invulling van de lessen dans en toneel. Daarnaast doen de leerlingen mee aan de muziekavond op school en bekijken een paar voorstellingen in de schouwburg.

2. Visie

Scholen kunnen op diverse manieren van zeer ingrijpend tot voorzichtig, competentiegericht leren vormgeven. Zeer ingrijpend is de manier zoals de Taakgroep Vernieuwing Basisvorming het leren in scenario vier schetst. Alles wordt anders in dit scenario. Het onderwijs wordt georganiseerd vanuit de leerling. Leerlingen plannen en organiseren voor een groot deel zelf het eigen leerproces. Er ontstaat samenhang via competenties van leerlingen. De grenzen verdwijnen, leerinhouden zijn geen bindende factor meer. In de praktijk zien we dat scholen weliswaar een begin maken met culturele competenties maar dat het nog niet zo ingrijpend tot stand komt als door de taakgroep beschreven.

26 *“Het werken met en beoordelen van competenties bij leerlingen heeft wat mij betreft parallellen met het ontwikkelen van het kijken naar competenties bij onze docenten. Dat willen we doen door onder meer te kijken naar portfolio’s en het ontwikkelen van competenties. We zoeken naar prikkels en invalshoeken om het zelfontwikkelend vermogen van zowel docenten als leerlingen te stimuleren. Het is goed om als school je visie aan te scherpen over hoe we docenten willen ondersteunen en stimuleren in hun ontwikkeling. Want dat willen we ook betekenen voor onze leerlingen. Ook het onderwijs vraagt om voortdurende ontwikkeling, wil het zich goed kunnen blijven verhouden tot maatschappelijke ontwikkelingen”.*
Arno Peters, rector Mgr. Frencken College.

‘De KC-lijn heeft andere werkvormen, opdrachten en manieren om te leren. Daar passen andere vormen van beoordelen bij. We hebben schoolbreed rapporten en eindexamens, dus af en toe willen we iets op die wijze beoordelen. Maar we willen ook voorkomen dat de leerlingen alleen maar voor cijfers gaan werken. Toetsing heeft niet alleen als doel resultaten te meten, maar ook om te zien waar bijgeleerd of geremedieerd kan worden. Er moet dus een vervolg komen, want wat zegt een zeven als cijfer precies? Daarom vragen we nooit alleen naar kennis, maar ook naar inzicht, naar toegepaste kennis. De nadruk komt steeds meer te liggen op het uitvoeren, leerlingen werken aan praktische opdrachten waarbij bepaalde kennis nodig is om de opdracht goed uit te voeren.’
Ilse Ouwens, docent KC-lijn Baudartius College.

“Naast leuke en leerzame activiteiten wordt er uiteraard kennis opgedaan, worden vaardigheden ontwikkeld en wordt aandacht aan de attitude van leerlingen besteedt. De prestaties en inzet moeten ook beoordeeld worden. De vraag blijft altijd, in hoeverre beoordelen recht doet aan de totale ontwikkeling van de leerling. Vooral als uiteindelijk in een examenjaar op resultaten wordt afgerekend. Dan kun je moeilijk in andere jaren op de hele breedte totaal andere beoordelingsvormen gebruiken. Op het Sprengeloo worden gewone leervakken met name op (toepasbare) kennis beoordeeld, onder meer door middel van toetsen. Het beoordelen van een boekverslag of andere zelfstandige opdrachten is wat lastiger. De leerlingen kunnen het verslag of opdracht ook thuis maken.

De inzet en de werkhouding worden wel door de docent besproken met de leerling, maar komen alleen bij de overgang echt aan de orde. Ze worden niet in cijfers uitgedrukt.'

Nico Berendsen, afdelingsleider onderbouw Sprengeloo

3. Reflectie

Vanwege het positieve leereffect gaat het reflecteren een steeds grotere rol spelen in het onderwijsleerproces van de leerling. Eerder hebben we al opgemerkt dat er verschillende momenten zijn om te reflecteren namelijk *vooraf*, *tijdens* en *na* het onderwijsleerproces. Bij reflecteren spiegelen we met leerlingen over verwachtingen en activiteiten op het niveau van verstand, gevoel en emotie. We stellen vragen over denken, voelen, willen, kunnen en doen. Het invullen van een vragenlijst is een middel om te reflecteren maar zal afgewisseld dienen te worden met andere reflectieve werkvormen waarbij leerlingen actief betrokken zijn. Te denken valt aan het opnemen van een situatie op video en dit nabespreken, een groepsgesprek voeren, bewijzen laten verzamelen over een activiteit en naar aanleiding van een bewijs dat door de leerling uitgezocht is een gesprek voeren. Vooral ook de variatie in werkvormen is van belang om leerlingen betrokken en effectief terug te laten kijken op het eigen leerproces.

“Mondelinge klassikale besprekingen van prestaties zijn ook zinvol, daar leren alle leerlingen van. Maar hoe zorg je nu dat die feedback ook beklijft. Bij alle werkvormen voor reflectie en beoordelen blijft de uitdaging bestaan om te zoeken naar nieuwe en prikkelende vormen.”

Ilse Ouwens, docent KC-lijn Baudartius College.

“Bij het beoordelen van werkstukken kijken we goed naar hoe de leerling heeft gewerkt aan de opdracht, aan de hand van de vooraf vastgestelde criteria. Originaliteit, vakbekwaamheid, vorm, inhoud en materiaalkeuze zijn daar altijd aspecten van. We laten leerlingen elkaar ook cijfers geven. Een voorbeeld: op grote vellen papier komt een 5, 6 en 7 te staan. We laten leerlingen daar zelf werkstukken opzetten en naderhand vertellen waarom ze vinden dat de werkstukken een bepaald cijfer waard zijn. Zo leren ze al doende ook om die criteria te bespreken en naar de samenhang in een werkstuk te kijken. En daarbij komt ook altijd ter sprake hoe een stuk tot stand is gekomen.”

Riks Vos, docent Sprengeloo

'Voor CKV moet een bezoek aan een theatervoorstelling op zich genoeg zijn. Waarom toch dat verslag, als een soort controle? We moeten dingen schrijven die ons niet interesseren, zoals de manier van kijken naar een beeld. En daar krijg je dan een beoordeling over.'

Een andere leerling: 'Ik vind het schrijven van een verslag wel de moeite waard. Je leert op een andere manier naar iets kijken en vertellen wat het met je doet of waarom je nu iets juist wel of niet mooi vind. Dat vind ik het leuke van dit vak. Je ondergaat een voorstelling niet alleen, maar je

leert er echt wat van, of het doet me wat. Ik heb dingen leren zien waar ik vroeger nooit naar zou hebben gekeken. En ik vind het een goed vak voor je algemene ontwikkeling."

Leerlingen vwo 5 Mgr. Frencken College

Remediëren en reflectie neemt een centrale rol in binnen de KC-lijn:

Leerlingen moeten leren van geleverde prestaties, daarom zal de docent waar mogelijk remediërend bezig zijn.

Drie keer per schooljaar zullen het portfolio, de prestaties en het resultaten van de toetsingen worden geëvalueerd. Samen met de mentor wordt bekeken hoe de leerlijn van de leerling er uit ziet. Welke competenties bezit een leerling en waar moet hij nog aan werken? Samen met de mentor worden doelen voor een komende periode opgesteld en in gang gezet. Bij onvoldoende presteren wordt samen met de mentor en/of de vakdocent een plan van aanpak bedacht om het presteren op een hoger niveau te krijgen.

Ilse Ouwens, docent Baudartius College

28

4. Portfolio

In toenemende mate denken scholen na over het gebruik van een portfolio. Leerlingen krijgen steeds meer de verantwoordelijkheid voor het eigen leerproces, daarbij hoort ook dat leerlingen verantwoordelijk zijn voor het verzamelen en bewaren van de eigen gegevens. In de kunstwereld kenden we het portfolio al als een grote map met het beste werk van de kunstenaar waaruit zijn kwaliteiten blijken. In het onderwijs bestaat een portfolio uit een map, een papieren en/of digitale versie, waarin leerlingen werkstukken, verslagen en andere producten verzamelen. Er is een grote variatie op het gebied van portfolio's. Sommige scholen kiezen voor een schoolbreed portfolio, anderen beperken zich tot een portfolio voor een leergebied zoals een cultuurportfolio. Een portfolio is een compleet archief van de geslaagde en de minder geslaagde leermomenten. Alle ervaringen binnen- en buitenschools, dus ook een bezoek aan een musical in eigen tijd, kunnen leerlingen verwerken in het portfolio. De totale verzameling van stukken op het gebied van kunst en cultuur geeft de ontwikkeling en de leerlijn van de leerling in het leergebied aan.

"We beginnen in de onderbouw met 'artsafe'. Deze 'kunstkluis' is een soort portfolio dat in de hele onderbouw wordt opgebouwd. De kinderen doen veel in de kunstvakken en de leukste werkstukken, verslagen over bezoeken, posters van concerten etc. kunnen allemaal in de artsafe. Gelardeerd met bonnetjes, plaatsjes en beschrijvingen. Zo worden alle kunst en cultuurervaringen met elkaar verbonden in plaats van dat het een bepaalde activiteit voor een bepaald vak blijft. De leerlingen maken hun artsafe niet voor een cijfer. Ze leveren het wel aan het einde van het jaar in en de docent praat met hun over het werk. Volgend jaar telt de artsafe wel mee in de eindbeoordeling.

De artsafe kan in de toekomst ook gebruikt worden bij het gesprek halverwege het derde jaar over de profielkeuzes en de wens en geschiktheid van de leerlingen voor de kunstvak-

ken. Dan hebben we met elke leerling een kort gesprek over zijn kwaliteiten en deze kan zijn beweegredenen aangeven. Dit is het soort gesprekken waarin je kijkt naar de competenties van leerlingen en wat de mogelijke ontwikkeling kan zijn. Ik zou graag leerlingen meer persoonlijk willen begeleiden. En ondersteunen bij het maken van een POP, een persoonlijk ontwikkelplan voor hun culturele ontwikkeling, met name bij kunstklasleerlingen. Tijdens de ontwikkeling kan er ruimte zijn voor momenten van reflectie met de individuele leerling. Ik ben bang dat dit nog een toekomstverlangen is. Er is in de gewone lessen zo weinig tijd voor persoonlijke begeleiding van leerlingen.”

Trudy Heijmans, docent Sprengeloo

“Het kc-lijnportfolio is een doelgerichte verzameling van werk, gericht aan een portfolio-beschouwer, die laat zien wat een leerling kan en gedaan heeft op het gebied van kunst en cultuur en andere vakcompetenties. De leerling is zelf verantwoordelijk voor het samenstellen van zijn portfolio, maar krijgt wel begeleiding en instructies van zijn docenten. De leerling krijgt zoveel mogelijk de ruimte om zijn eigen competenties in het portfolio op vraag te tonen.

Op het rapport wordt per vak een onderscheid gemaakt tussen de resultaten van de traditionele toetsen en de prestaties om zoveel mogelijk informatie te verschaffen over de sterke en zwakke punten van een leerling. Het portfolio staat op het rapport met een beoordeling op niveau (Vn, Bn, On*). De leerling kiest in overleg met de mentor op welk niveau hij het rapport wil ontvangen.” (* verdiepingsniveau, basisniveau en onvoldoende)

Ilse Ouwens, docent Baudartius College

29

5. Betekenisvolle opdrachten

Een situatie is voor een leerling betekenisvol wanneer deze aansluit bij het niveau en vooral de interesse van de leerling. Een opdracht moet leerlingen raken en bovendien zinvol en waardevol zijn. Betekenisvolle opdrachten die in een rijke context staan stimuleren leerlingen in het leerproces en motiveren leerlingen zich verder te ontwikkelen. In dit kader hebben we al eerder opgemerkt dat het leerlingen motiveert wanneer ze iets maken voor anderen, een opdrachtgever bijvoorbeeld, of wanneer ze iets maken voor of met een bepaald doel.

“We hebben opdrachtgevers verzonnen of externe opdrachtgevers gezocht voor bepaalde opdrachten. Dat motiveert de leerlingen, wat ze hebben concreet iemand die naar hun werk gaat kijken. Een oude kerk in Zutphen bestaat volgend jaar negenhonderd jaar. Dat viert Zutphen uitgebreid, onder andere met een avond met allerlei theaterfestiviteiten op de markt. Het thema luidt: mysterie & de kerk. De KC-lijnklassen gaan hieraan mee doen. Ze krijgen een verhaal dat aansluit bij het thema van de festiviteiten en gaan dit op allerlei manieren verbeelden. Reken maar dat daar veel mensen naar gaan kijken, een van de redenen voor leerlingen om hier veel energie in te stoppen.”

Ilse Ouwens, docent Baudartius College

'Een van de verwerkingsvormen van het omgevingsproject voor het komende jaar wordt een krant over de wijk. Elk groepje leerlingen maakt met elkaar een krantenpagina van hun ontdekkingen. We willen de leerlingen meer met ICT laten werken, dus worden de krantenpagina's digitaal opgemaakt. Deze pagina's willen we ook laten beoordelen door iemand van het dagblad de Gelderlander. De winnende pagina wordt wellicht afgedrukt in de Gelderlander. We gaan nog in gesprek met iemand van de jeugdredactie over hoe we dat precies zullen aanpakken.'

Joep Mes, docent Canisius College

6. Voorbeelden: beoordelingsschalen d.m.v 'rubrics'

Hierna volgen in bijlage 1 vier voorbeelden van de eerder besproken analytische beoordelingsschalen die op de projectscholen zijn ontwikkeld. Voorbeeld 1 en 2 zijn ontwikkeld door het Baudartius College in Zutphen, voorbeeld 3 en 4 door het Canisius College in Nijmegen. Hoewel het principe hetzelfde is, is er toch een opmerkelijk verschil in de niveau indeling. Bij voorbeeld 1 en 2 is er een verdeling in drie niveaus: verdiepingsniveau, basisniveau en onvoldoende. Voorbeeld 3 hanteert een indeling in vieren. Er zijn veel mogelijkheden de niveaus te duiden: getalenteerd, gevorderd, geoefend en beginner zijn synoniemen voor goed, voldoende, twijfel en onvoldoende. Aanbevolen wordt om de meest positieve kolom links te zetten en de meest negatieve kolom rechts te zetten. De eerste reden daarvoor is dat leerlingen direct na het lezen van de criteria kunnen zien wat de eisen of de verwachtingen zijn. De tweede reden is dat het een positieve benadering van leerlingen is.

'.....We hadden ook wat moeite met de beoordeling van de leerlingen. De afgelopen twee jaar maakten de leerlingen de opdrachten in een werkboekje dat ze aan het einde konden inleveren. Maar met het geven van cijfers ontstond wat gepruttel van de leerlingen. We waren zelf ook zoekende naar een manier om recht te doen aan de inspanningen van leerlingen. Ze werken in groepjes. We doen niet maximaal recht aan de inspanningen van leerlingen als we alleen beoordelen op een prestatie in de vorm van een werkboekje. We willen ook de inzet, planning en samenwerking meenemen die de leerlingen hebben geleverd. En oog hebben voor wat ze al doende hebben geleerd. Het komende jaar pakken we de beoordeling anders aan.'

Joep Mes, docent Canisius College

7. Opstellen van beoordelingscriteria

Het maken van een beoordelingsschema is geen eenvoudige klus. Lastig is het om aan de leerinhouden de vaardigheden te koppelen en deze vervolgens onder te verdelen in deelvaardigheden. Voorts is het van belang een keuze te maken uit de enorme hoeveelheid deelvaardigheden. Het is niet eenvoudig de deelvaardigheden in de verschillende niveaus objectief en helder te verwoorden. Maar oefening baart kunst en reeds bestaande voor-

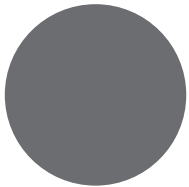
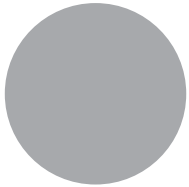
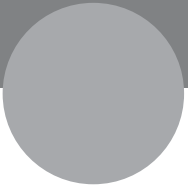
beelden helpen bij het ontwikkelen van dergelijke beoordelingsschema's. Enkele tips bij het maken van een beoordelingsschema: bepaal eerst de leerinhouden, omschrijf de vaardigheden en analyseer de vaardigheden, maak keuzes uit de deelvaardigheden en omschrijf kort en bondig de tussenstations. Beperk tenslotte het schema tot de voorzijde van 1 A4.

Voorbeeld 4 bevat de 0-meting van het Canisius College. Voorafgaande aan het vakoverstijgende project krijgen leerlingen de vragen uit voorbeeld 4 voorgelegd.

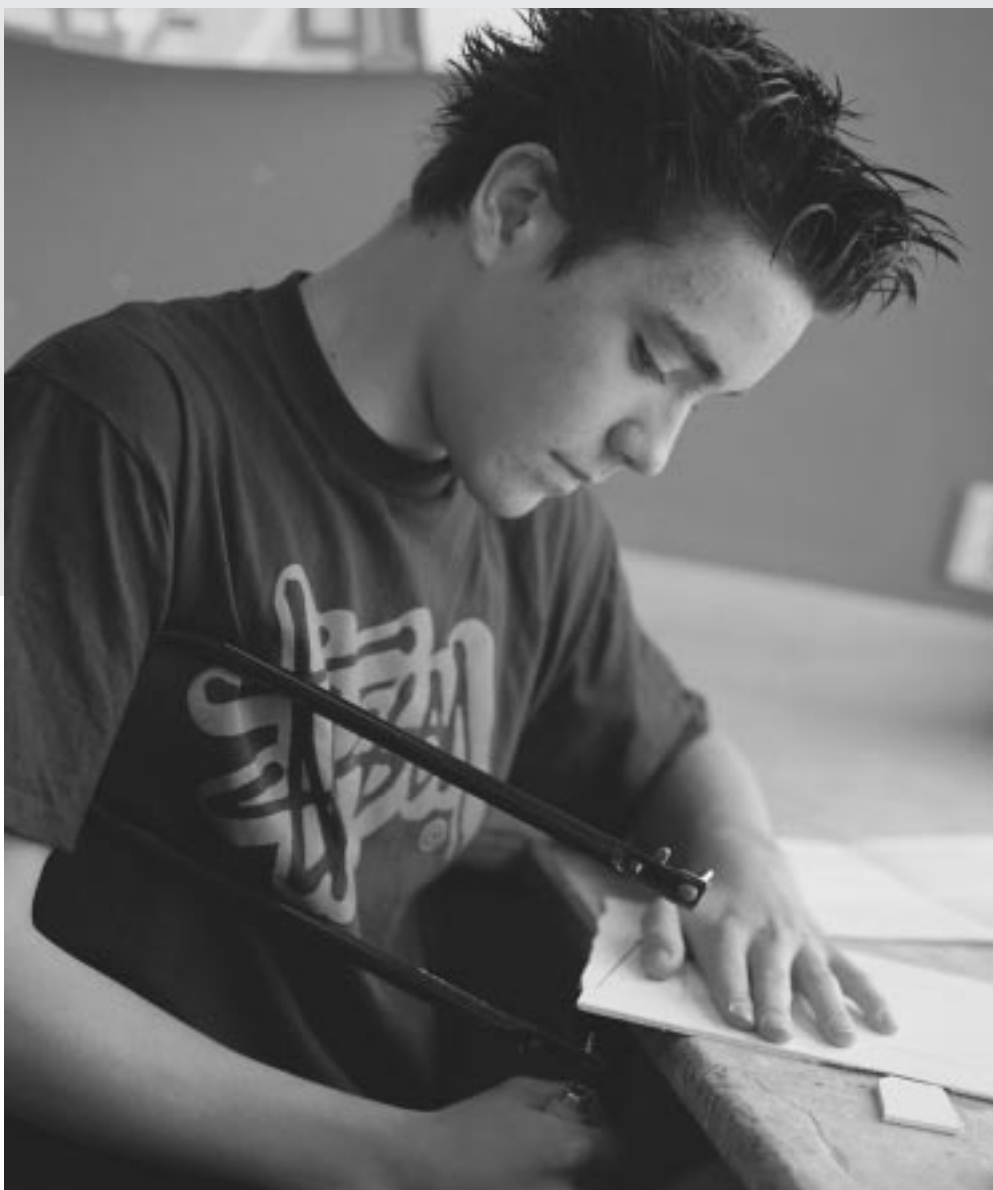
'Voor het eerst houden we vóór de start van het project een nulmeting in de mentorlessen. De leerlingen vullen zelf een formulier in over hun vaardigheden en attitudes, met zo'n 15 vragen. Vragen als: 'hoe is jouw werkhouding over het algemeen te beschrijven'; 'als je aan een moeilijke opdracht werkt, wil je dan de oplossing weten?'; 'hoe vind je het om iets te presenteren voor de klas?' De leerlingen kunnen kiezen uit drie mogelijke reacties per vraag, die ze kunnen aankruisen.

Het geeft de leerlingen een beeld van hun eigen kunnen, vertrouwen in de al geleerde vaardigheden en kennis en meer zicht op hoe ze in elkaar zitten. Dat is voor leerlingen niet altijd even eenvoudig. Het vraagt reflectief vermogen en ook een soort lef om je eigen kunnen op waarde te schatten."

Joep Mes, docent Canisius College Arnhem

4

Voorbeeld 1

Opdracht: 'Posterpresentatie kunst- en cultuurweek'

Een opdracht tijdens een kunst- en cultuurweek waarbij leerlingen in groepjes een posterpresentatie over een bepaald onderwerp moeten houden. Daarbij dient de poster te worden toege-licht.

34

	verdiepingsniveau vn	basisniveau bn	onvoldoende ov
Samenwerking	Bijzonder goede samenwerking tussen de leden van de groep, de taken zijn gelijk verdeeld. Niemand belemmerde het proces en de groep had plezier in het samenwerken.	Merkbare samenwerking tussen de leden van de groep; de taken zijn redelijk verdeeld.	Geen samenwerking tussen de leden van de groep; al het werk wordt individueel gedaan en op het eind samengevoegd.
Werkhouding	De leden van de groep zijn bijzonder goed bezig, nemen zelf initiatieven.	De leden van de groep zijn goed bezig. Zijn zelfstandig aan het werk.	De leden van de groep zijn weinig geconcentreerd en met andere dingen bezig.
Verzamelde informatie	Er is naast de juiste ook extra informatie verzameld.	De juiste informatie is verzameld.	Er is geen/verkeerde informatie verzameld.
Poster vormgeving	Tekst en plaatjes passen logisch bij elkaar en er is gezocht naar een bijzondere combinatie. De hoofdzaken vallen duidelijk op.	Tekst en plaatjes passen logisch bij elkaar	Tekst en plaatjes passen niet bij elkaar.

	verdiepingsniveau vn	basisniveau bn	onvoldoende ov
Poster inhoud	De poster is sterk uitnodigend en gevarieerd. Het geeft een goed beeld van het onderzoek en bevat extra informatie.	De poster is uitnodigend en geeft een goed beeld van het onderzoeksresultaat. Het bevat genoeg informatie.	De poster is weinig uitnodigend, en niet informatief. Het geeft geen beeld van de opdracht.
Presentatie vorm	De presentatie is boeiend, de spreektijd evenredig verdeeld. Er wordt goed gebruik gemaakt van de poster/maquette.	De presentatie is boeiend en de spreektijd evenredig verdeeld.	De presentatie is niet boeiend, wordt voorgelezen. Er is een onevenredige verdeling van de spreektijd.
Presentatie inhoud	De presentatie geeft de kern en volgt de rode draad. Geeft een heldere conclusie.	De presentatie heeft een rode draad maar werkt de details te ver uit.	De presentatie heeft geen rode draad, is van de hak op de tak.

Voorbeeld 2

Individuele opdracht: 'Foto's van automerken in Duitsland'

Stel de leerling stelt zichzelf (in samenspraak met de docent) de volgende opdracht:

'Ik wil tijdens mijn vakantie in Duitsland vijf verschillende automerken fotograferen. Ik wil ze op een bijzondere manier fotograferen. Ik zal tijdens het fotograferen onderzoeken welke manieren bijzonder zijn en passen bij het thema. Ik zal het presenteren door middel van een fotocollage en zal het toelichten met mijn eigen verhaal.'

36

	verdiepingsniveau vn	basisniveau bn	onvoldoende ov
Hoeveelheid verzamelde informatie	Ik heb naast de foto's ook tekst informatie verzameld over auto's en zelfs extra informatie over aanverwante onderwerpen.	Ik heb de juiste informatie verzameld.	Ik heb eigenlijk geen foto's of informatie van auto's kunnen verzamelen.
Onderzoek naar bijzondere manier van fotograferen	Ik heb op een eigenzinnige manier onderzoek gedaan naar hoe je auto's in beeld kunt brengen, waarbij de verschillende automerken nog steeds herkenbaar zijn.	Ik heb de auto's met vooral veel totaal-shots in beeld gebracht.	Het lukt mij niet om te experimenteren met verschillende manieren van fotograferen, de foto's zijn daardoor vrijwel allemaal identiek.
Kwaliteit van de fotocollage	Ik heb een bijzondere presentatie van de fotocollage gemaakt waarbij de verschillende automerken op een bewuste en eigenzinnige manier zijn gepresenteerd.	Ik heb de fotocollage zo samengesteld dat het een duidelijke verzameling is geworden. Bevat voldoende informatie.	De fotocollage is niet gelukt. Geeft weinig informatief en geeft geen beeld van de opdracht.

	verdiepingsniveau vn	basisniveau bn	onvoldoende ov
Toelichting	Ik vertel een enthousiast en helder verhaal en ik geef duidelijke informatie over het doorlopen proces. Ik vertel over de keuze die ik heb gemaakt en over hoe deze keuzes hebben geleid tot het resultaat.	Ik vertel een heldere en chronologisch verhaal bij de fotocollage.	Ik weet niet goed wat ik moet vertellen bij de fotocollage. Ik kan niet duidelijk uitleggen wat ik allemaal heb gedaan.

Voorbeeld 3

Canisius College

2e klas Project, titel:.....

Klas:

Naam 1:

Naam 2:

Naam 3:

Naam 4:

Naam 5:

38

	goed 3	voldoende 2	twijfel 1	Onvoldoende 0
Samenwerking	Bijzonder goede samenwerking tussen de leden van de groep; taken gelijkmatig verdeeld; Niemand belemmerde het proces; de groep had plezier in het samenwerken.	Merkbare samenwerking tussen de leden van de groep; de taken zijn redelijk verdeeld.	Weinig samenwerking tussen de leden van de groep. Enkele taken worden verdeeld en enkele individuen beheersen het proces.	Geen samenwerking tussen de leden van de groep; al het werk wordt individueel gedaan en op het eind samengevoegd.
Werkhouding	De leden van de groep zijn bijzonder goed bezig, nemen zelf initiatieven.	De leden van de groep zijn goed bezig. Zijn zelfstandig aan het werk.	De leden van de groep zijn rommelig bezig, hebben veel toezicht nodig.	De leden van de groep zijn weinig geconcentreerd en met andere dingen bezig.
Verzamelde informatie	Er is naast de juiste ook extra informatie verzameld.	De juiste informatie is verzameld.	Er is slechts weinig informatie verzameld.	Er is geen/verkeerde informatie verzameld.
Poster vormgeving	Tekst en plaatjes passen logisch bij elkaar waardoor de hoofdzaken duidelijk opvallen.	Tekst en plaatjes passen logisch bij elkaar.	Tekst en plaatjes staan kras door elkaar.	Tekst en plaatjes passen niet bij elkaar.

	goed 3	voldoende 2	twijfel 1	Onvoldoende 0
Poster inhoud	De poster is sterk uitnodigend en gevarieerd. Geeft een goed beeld van het onderzoek en bevat extra informatie.	De poster is uitnodigend en geeft een goed beeld van het onderzoeksresultaat. Het bevat genoeg informatie.	De poster is enigszins uitnodigend, en een klein beetje informatief. Het is niet geheel duidelijk wat het onderzoeksresultaat is.	De poster is weinig uitnodigend, en niet informatief. Het geeft geen beeld van de opdracht.
Presentatie vorm	De presentatie is boeiend, de spreek-tijd evenredig verdeeld. Er wordt goed gebruik gemaakt van de poster/maquette.	De presentatie is boeiend en de spreek-tijd evenredig verdeeld.	De presentatie is weinig boeiend, gedeeltelijk voorgelezen. Onevenredige spreek-tijd.	De presentatie is niet boeiend, wordt voorgelezen. Er is een onevenredige verdeling van de spreek-tijd.
Presentatie inhoud	De presentatie geeft de kern en volgt de rode draad. Geeft een heldere conclusie.	De presentatie heeft een rode draad maar werkt de details te ver uit.	De presentatie heeft een verkeerde rode draad. Is een verzameling gegevens, kop noch staart.	De presentatie heeft geen rode draad, is van de hak op de tak.
Score				

Voorbeeld 4

Canisius College

0-meting 2e klas

Voorafgaande aan het vakoverstijgend project ga je na welke vaardigheden je al hebt. Als je na dit project opnieuw de vragen invult kun je zien of je hierin gegroeid bent.

40

1. Hoe is jouw werkhouding in zijn algemeenheid te omschrijven?
 - a. actief
 - b. minder actief
 - c. passief

2. Hoe is jouw concentratie tijdens het werken in de les?
 - a. heel geconcentreerd
 - b. geconcentreerd
 - c. weinig geconcentreerd

3. Hoe is jouw concentratie tijdens het studeren thuis?
 - a. heel geconcentreerd
 - b. geconcentreerd
 - c. weinig geconcentreerd

4. Wat is jouw mening over samenwerken in de klas (groepswerk)?
 - a. heel prettig
 - b. prettig
 - c. niet prettig

5. Wat is jouw bijdrage aan de samenwerking?
 - a. groot
 - b. matig
 - c. klein

6. Als je aan een moeilijke opdracht werkt, wil je dan de oplossing vinden?
- a. ik ga door tot ik de oplossing heb gevonden
 - b. maakt me niet uit
 - c. ik stop als ik de oplossing niet snel vind
7. Hoeveel vertrouwen heb jij in je eigen kunnen?
- a. veel
 - b. matig
 - c. weinig
8. In hoeverre zeg jij duidelijk wat je wil bereiken?
- a. heel duidelijk
 - b. duidelijk
 - c. niet duidelijk
9. Kun jij je goed aan afspraken houden?
- a. heel goed
 - b. goed
 - c. slecht
10. Kun je goed naar anderen luisteren?
- a. heel goed
 - b. goed
 - c. slecht
11. Als mensen kritiek op jou uitoefenen, kun je daar dan goed mee omgaan: leer je ervan of word je snel boos?
- a. ik leer van de kritiek
 - b. ik hoor het aan
 - c. ik word snel boos

12. Als er dingen in de klas moeten worden geregeld, steek je dan snel je vinger op?

- a. ja
- b. soms
- c. niet

13. Vind je het moeilijk of gemakkelijk om iets te presenteren voor de klas?

- a. moeilijk
- b. matig
- c. gemakkelijk

42

14. Kun jij goed of minder goed zaken op papier zetten?

- a. goed
- b. matig
- c. niet goed

15. Ben je kritisch op je eigen werk?

- a. heel kritisch
- b. matig
- c. niet kritisch

Bronnen

- Presentaties: Herjan Denissen, Cito-medewerker over toetsen en beoordelen binnen de kunstvakken.
- Internet: Toetswijzer; <http://toetswijzer.kennisnet.nl>
- Beweging in de onderbouw: hoofdrapport van de Taakgroep Vernieuwing Basisvorming
- Een proeve van een competentiegerichte formulering van de kerndoelen basisvorming (SLO)
- Competentiegericht vmbo in de beroepskolom (SLO)
- Publicatie: Wervers, E. e.a. (2004). *Cultuur Centraal. Ontwikkelingen rond cultuurprofielcholen en het leergebied kunst en cultuur in het VO.*